

Internationaal

De toekomst van de Sovjetunie

De afgelopen weken bleven de ontwikkelingen in de Sovjetunie het beeld beheersen. Hoewel na de scherpe koersdaling op de dag van de coup en het opvallende herstel in de daarop volgende dagen het beeld op de financiële markten zich weer vooral liet leiden door de economische cijfers, hield de vraag wat de gevolgen van de ontwikkelingen in de Sovjetunie zijn voor onze financiële markten de analisten bezig. Weliswaar zijn de directe banden met de Sovjetunie beperkt, maar een versnelling van het economische hervormingsproces biedt grote kansen voor het Europese bedrijfsleven. Daartegenover staat dat de Sovjet-economie eerst door een diep dal moet, hetgeen de nodige onrust met zich mee kan brengen. Dit wordt nog versterkt door het snelle uiteenvallen van de Sovjetunie, nu het nationalisme de plaats van het communisme lijkt te hebben ingenomen.

Economische veranderingen

Hoewel het moment van de coup vooral werd ingegeven door het feit dat men aan de vooravond stond van het tekenen van het Unieverdrag door de deelrepublieken, heeft de slechte economische situatie zeker een bijdrage geleverd aan de instabiele situatie. Er is sprake van een inflatie die Zuid Amerikaanse vormen aanneemt, terwijl de ontwikkeling van zowel de loonvorming als de overheidsfinanciën uit de hand loopt. Na een groei van gemiddeld 2% in de tweede helft van de jaren tachtig, had in 1990 een daling van het bnp plaats met circa 8%. Voor 1991 werd, althans voor de coup, aangenomen dat de economie met bijna 20% zou teruglopen. Met het omvormen van de economische structuren kan de teruggang dit en volgend jaar nog beduidend forser uitpakken.

Het manoeuvreren en compromissen sluiten van Gorbatsjov tussen de conservatieve krachten en de hervormingsgezinden eiste op economisch

vlak zijn tol. Liberalisaties veranderden de wijze van produceren zonder dat sprake was van een coherent alternatief. Het resultaat was dat de groeicijfers negatief werden. Republieken die soevereiniteit wilden en arbeiders die na de prijsstijgingen om hogere lonen vroegen deden een beroep op de staatskas, zonder dat daar voldoende bezuinigingen tegenover gesteld konden worden, omdat het leger en het staatsapparaat vasthielden aan hun deel van de middelen. Dit resulteerde in een uit de hand lopend overheidsstekort. Aangezien van een verkrappend monetair beleid geen sprake was steeg de inflatie snel. In een recente brandbrief van een aantal voor- aanstaande economen, die stellen dat de Sovjeteconomie op dit moment aan de rand van de afgrond staat, wordt zelfs gesproken over een inflatie die nog dit jaar dreigt door te stijgen naar 1.000%.

Na de mislukte coup zijn de vooruitzichten voor de economie aanzienlijk gewijzigd. Er is sprake van zowel positieve als negatieve kanten, waarbij op de langere termijn de eerste duidelijk overheersen. Positief is dat nu een breed ondersteund economisch hervormingsprogramma mogelijk is, gericht op een markteconomie naar westers model. Daarbij maakt het plan-Javlinsky, dat in een eerdere fase door Gorbatsjov werd verworpen maar door Jeltsin juist werd gesteund, een goede kans om als basis voor de hervormingen te dienen.

Het plan-Javlinsky

Het in samenwerking met de universiteit van Harvard opgestelde plan-Javlinsky sluit aan bij de ervaringen op-

gedaan in ondermeer Polen. Het plan houdt een zeer snelle omvorming in, een economische schoktherapie, die in circa 2,5 jaar moet plaatsvinden.

De westerse landen zouden zich moeten committeren het gehele proces te ondersteunen, aanvankelijk met vooral technische hulp en leveranties van voedsel en medicijnen, later met omvangrijke financiële hulp.

In de eerste fase, die nog dit jaar moet starten, zou een begin moeten worden gemaakt met de liberalisatie van de prijzen en de afbouw van overheidssubsidies voor de industrie, terwijl de juridische obstakels voor een private markteconomie moeten verdwijnen. De westerse landen zouden technische assistentie moeten verlenen en indien nodig tekorten van voedsel en medicijnen moeten opvangen.

In de tweede fase (volgend jaar) zouden de subsidies versneld moeten worden afgebouwd en de militaire uitgaven fors teruggebracht om de overheidsbegroting in evenwicht te brengen. Een centrale bank zou moeten worden opgericht, prijscontroles afgebouwd en de roebel zou convertibel moeten worden gemaakt waardoor vrije internationale handel mogelijk wordt.

In de derde fase (1993) zou tot privatisering moeten worden overgegaan, zou de defensie-industrie omgeschakeld moeten worden naar civiele productie, en zouden bankwezen, transport- en communicatie-infrastructuur met hulp van het Westen verder ontwikkeld moeten worden. De financiële hulp die van het Westen verlangd wordt om de economische hervormingen te ondersteunen wordt geraamd op \$ 30 miljard. Op

Tabel 1. Economische kerncijfers van de Sovjetrepublieken

	Bevolking (mln.)	Productie (% bnp SU)	Handel binnen SU (in % bnp)	Handelsbalans (in mrd. roebel)
Rusland	148	60	18	-33
Oekraïne	52	17	39	-3
Oezbekistan	20	3	43	-2
Kazachstan	17	4	31	-7
Wit-Rusland	10	4	70	2
Azerbeidzjan	7	2	59	1
Georgië	6	2	54	-1
Tadzjikistan	5	1	42	-1
Kirgizië	4	1	50	-1
Litouwen	4	1	61	-2
Moldavië	4	1	62	-1
Toerkmenistan	4	1	51	0
Armenië	3	1	64	-1
Letland	3	1	64	-1
Estland	2	1	67	-1

zich een enorm bedrag, maar gezien in relatie tot bij voorbeeld de Amerikaanse defensiebegroting van \$ 300 miljard niet onoverkomenlijk.

De huidige financiële situatie van de Sovjetunie is ronduit zorgelijk. Met name het gebrek aan buitenlandse deviezen is groot. Om levensmiddelen, materialen en reserve-onderdelen te importeren is jaarlijks naar schatting \$ 30 tot \$ 35 miljard nodig. Zonder buitenlandse kredieten is dit niet mogelijk. De exporten brengen dan wel \$ 20 miljard op, maar hiervan is al \$ 15 miljard nodig voor de betaling van rente en aflossing op een buitenlandse schuld van circa \$ 65 miljard. Het op de markt brengen van grote hoeveelheden goud, diamanten of platina is geen oplossing, omdat de prijzen hierdoor fors zouden dalen. Een heronderhandeling van de uitstaande kredieten lijkt derhalve onvermijdelijk.

Onafhankelijkheidsstreven

De problemen die opgelost moeten worden zijn dus enorm. Een groot obstakel vormt daarbij nu ook het uiteenvallen van de Sovjetunie. Het is de vraag in hoeverre de verschillende republieken economisch op eigen be-

**F van Lanschot
Bankiers nv**

SINDS 1737

nen kunnen staan. Ondanks de politieke onafhankelijkheid die de republieken nu hebben is economische samenwerking voor de meesten een duidelijke noodzaak, zoals tabel 1 illustreert. De economische kracht van de republieken is onderling zeer verschillend. Uit de tabel blijkt dat er een duidelijke dominantie is van Rusland, te zamen met de Oekraïne en in mindere mate Wit-Rusland over de landen in het oosten en zuiden van de Sovjetunie. Alleen Oezbekistan en Kazachstan tellen verder nog mee. De andere republieken, inclusief de Baltische staten, zijn economisch gesproken minder van belang.

Overigens is het economische potentieel enigszins anders verdeeld. Gemeen naar de beschikbaarheid van grondstoffen, de aanwezigheid van infrastructuur, de ligging ten opzichte van het Westen, opleidingsniveau en aanwezige industrie hebben naast Rusland en de Oekraïne de Baltische staten en Georgië de beste kansen.

Wat de cijfers over de handelsbalansen betreft dient men zich te realiseren dat zij een vertekend beeld geven als gevolg van de gehanteerde verrekprijzen. Energie en grondstoffen worden bewust goedkoop gehouden, terwijl consumptiegoederen onevenredig duur zijn. Wordt hiervoor gecorrigeerd dan zou het handelssaldo van Rusland niet een tekort zijn van 33 miljard roebel, maar eerder een overschot in dezelfde orde van grootte. Daarentegen zou het tekort van Georgië en de Baltische staten hoger uitvallen, terwijl het overschot van Wit-Rusland zou omslaan in een ongeveer even groot tekort.

De problemen die de opsplitsing van de Sovjetunie geeft zijn aanzienlijk. Tot nu toe werd de gehele handel met het buitenland en die tussen de deelrepublieken planmatig door de unie geregeld. Nu zullen alle republieken eigen administratieve structuren moeten opbouwen, een eigen centrale bank hebben en mogelijk zelfs een eigen munt uitgeven. De vraag is aan wie de nationale deviezenvoorraad toebehoort. Ook andere bezittingen van de Sovjetunie zullen moeten worden verdeeld bij de boedelscheiding. Niet minder belangrijk is de vraag wie er verantwoordelijk is voor de buitenlandse schuld. Daarnaast is het bijna onvermijdelijk dat, zolang er nog geen volledig vrije prijsvorming bestaat, de prijszetting bij de handel tussen de republieken een bron van conflicten zal vormen.

Wel mag verondersteld worden dat de bevolking van zelfstandige Sovjetrepublieken beter gemotiveerd is tot het aanvaarden van de offers die met het hervormingsproces worden gevraagd. Ook lijken de hervormingen op een kleinere schaal beter door te voeren. Gegeven de grote onderlinge afhankelijkheid lijkt het hervormingsproces zonder een grote samenwerking echter kansloos. Of in de verschillende deelrepublieken de kennis en capaciteit aanwezig is om dit ingrijpende proces tot een goed einde te brengen is nog een vraag. Het opdoeken van het oude staatsapparaat, de communistische partij en de verzwakte positie van het leger betekenen niet alleen minder tegenstand bij de hervormingen maar maken ook aanzienlijke bezuinigingen mogelijk. Zo legden de defensie-uitgaven een beslag op de begroting van circa een vijfde van het totale binnenlandse produkt. Voorts mag nu in sterkere mate op financiële steun van het Westen gerekend worden.